

Ekrem Buğra Ekinci
Prof. Dr.,
Marmara
Üniversitesi

KENİZE MURAD'IN DEDESİ İLE
ATATÜRK'ÜN ÜVEY BABASI KARDEŞMİŞ

GAZİ'NİN SARAYDAKİ AKRABALARI DA SÜRGÜN EDİLMİŞTİ

RESMÎ TARİH LİTERATÜRÜNDE MUSTAFA KEMAL'İN HAYATI EN İNCE TEFERRUATINA KADAR BİLİNİP ANLATILDIĞI HALDE, BELKİ DE KENDİSİNE ÜVEY BABA YAKIŞTIRILAMADIĞI İÇİN ZÜBEYDE HANIM'IN İKİNCİ EVLİLİĞİNDEN PEK BAHSİDİLMEZ. ÜVEY KARDEŞLERİNDEN DE... OYSA BU İRTİBAT KENDİSİNİ SARAYLA AKRABA YAPIYORDU: SULTAN V. MURAD'IN TORUNU, GAZETECİ VE YAZAR KENİZE MURAD'IN DEDESİ İLE ATATÜRK'ÜN ÜVEY BABASI KARDEŞTİ.

Yeni kurulan Türkiye'nin başına geçip dünya çapında mühim bir devlet ve siyaset adamı olunca, Mustafa Kemal'in ailesi ve ataları hakkında resmi ve hususî tetkikat yapılmıştır. Elde kalan vesikalar tetkik edilip yaşayan görgü şahitlerinin beyanları dinlenerek ailesi ve çocukluğu hakkında bir şablon meydana getirilmiştir. Ancak buna dair gerek akrabalarının, gerekse arkadaşlarının verdiği bilgiler birbiriyle tenakuzlar taşımaktadır.

Babası Ali Rıza Bey'in, bugün Makedonya'nın Arnavutluk hududundaki Resne'nin Kovacık köyünden Selanik'e yerleştiği ve aslen Söke yörelerinden olduğu söylenmekle birlikte Arnavut, hatta Avdeti olduğuna dair rivayetler de vardır. Falih Rıfkı der ki: "Mustafa Kemal, kendinden öncesine meraklı ve pek bağlı değildi."

Ali Rıza Bey bir ilk mektep mualliminin oğluydu. Az çok okuduğu için evkaf kâtibi, bilahare gümrük kolcusu olmuştu. 1871'de 30 yaşında iken 14 yaşındaki Zübeyde Hanım ile evlendi. Zübeyde Hanım aslen Vodinalı bir Torbeş, yani Makedon Müslümanıydı. Sarışın ve mavi gözleriyle tam bir Slav simasına sahipti. Ahmed, Ömer ve Fatma adındaki üç çocukları küçükken öldü. Sonra Mustafa, Makbule ve Naciye oldu ama bunların da sadece ilk ikisi yetişkin çağa ulaştı. Ali Rıza Efendi gümrükten ayrılıp kereste ve tuz ticaretine başladı. Ancak iflas edince kendisini içkiye verdi. 23 Mayıs 1886'da geride 29 yaşında bir dul, biri yeni doğmuş üç küçük çocuk ve borç bırakarak bağırsak vereminden vefat etti.

Şevket Süreyya, Zübeyde Hanım'ın bu evliliğinde mesut olmadığını anlatır (s. 41). Basit bir adam olduğu söylenirse de oğlunu Avdetilerin kurup işlettiği (sonradan Işık okulları adını alacak olan) modern bir mektebe vermesi, Ali Rıza

Bey'in hiç de sıradan bir fikriyata sahip bulunmadığını gösterir.

Mithat Paşa 1876'da halktan adam toplayıp Asakir-i Milliye adında bir milis teşkilatı kurmuştu. Ali Rıza Bey'in de bu tabura gönüllü olduğu söylenir. Çankırı milletvekili Mustafa Önsay'ın 1935'te bu tabura mensup Hasib Bey'in kızı Şehnaz Hanım'da bulduğu toplu bir resimden Ali Rıza Bey'e ait olduğu söylenen bir resim ayrılarak büyütüldü. Falih Rıfkı'nın anlattığına göre Gazi, biraz alaycı bir şekilde, "Bu bizim peder değildir" demiştir. Yani Ali Rıza Bey'in hiç resmi yoktur.

Genç erkek gururu

Genç yaşta dul kalıp kendisine bağlanan 2 mecidiye maaşla sıkıntıya düşen Zübeyde Hanım, çiftlik kâhyası kardeşi Hüseyin'in tavassutu ile ertesi sene tekrar evlendi. İkinci zevci Ragıp Hayri Bey, Selanik'te reji (tekel) memuru idi. Falih Rıfkı'nın rivayetine göre, 32-33 yaşlarında idi. Şu halde Zübeyde Hanım'dan birkaç yaş küçüktü. Mamafih Ocak 1894'de Zübeyde Hanım'ın dul maaşı aldığına dair bir vesika vardır. Şu halde evliliğin bu tarihten sonra cereyan etmiş olması muhtemeldir.

Çocuk yaştaki Mustafa annesinin ikinci evliliğinden hiç memnun olmadı. Bir oğul olarak adeta annesini kıskandı. Hatta bir defasında duvara asılı babasına ait kılıcı alıp üvey babasının üzerine yürüdü. Sonra evi terk edip bir müddet halasının yanında yaşadı, kendi evlerine çok nadir uğradı. Orada da barınamayıp yatılı askerî mektebe girmeyi tercih etti. Zamanla iki erkek arasındaki münasebet yumuşadı. Sonradan arkadaşı Ali Fuad Cebesoy'a üvey babası için, "Bana karşı hep çok saygılı davranmış, büyük adam muamelesi yapmıştır. Nazik ve kibar bir insandır" diye bahsetmiştir (*Sınıf Arkadaşım Atatürk*, s. 17).

Hadice Sultan ve Rauf Bey.

İyilik Cezasız Kalmaz

Hadice Sultan'ın zevci Rauf Hayri Bey Galatasaray Sultanisi me-zunu idi. Varşova, Avlonya (Arnavutluk) ve Odesa'da konsolosluk yaptı. 1934 senesinde kürk kaçaklığı yaptığı ithamıyla Rusya'dan sınır dışı edildi. Türkiye'de mahkemeye çıkarıldı ve bir yıl hapse mahkûm oldu. Rauf Bey kendisini bir Rus kadınla irtibatı bulundu-ğu, Rusların muhtemelen ajan olan bu kadını öldürüp kendisine iftira attığı ve Türkiye hükümetine kendisini mahkûm etmesi için baskı yaptığı şeklinde müdafaa etti. 1936 senesinde İstanbul'da vefat etti.

Hadice Sultan'ın oğlu Hayri Bey (1912-1950) annesinin vefatından sonra büyük bir sefaletle düştü. Tek bildiği şey keman çalmaktı ve bu da o devirde çok para getirmiyordu. Memlekete dönebilmek üzere 20 Temmuz 1950 tarihinde Reiscumhur Celal Bayar'a bir mektup gönderdi ise de cevap alamadı. Bu mektup hanedanın kadın azalarına dönüş izni veren kanunun çıkarılmasına amil olmuştur. Ancak buhrana düşen Hayri Bey bu kanunu göremeden Beyrut'ta hayatına son verdi.

Hadice Sultan'ın kız kardeşi Fehime Sultan ise mütareke devrinde Ortaköy'de ablasının hemen yanındaki yalısında işgal kuvvetleri subaylarının hanımlarını ağırlar, onlardan ve saraydan elde ettiği istihbaratı, polis şefi Razi Bey vasıtasıyla Ankara'ya bildirirdi. Bu vatanperverliğinin cezasını sürgün edilip Fransa'da sefalet içinde veremden ölmek suretiyle ödemiştir.

Ragıp Bey ve Mustafa Kemal.

Resmî tarih jargonunda Gazi'nin hayatı en ince detaylarına kadar bilinip anlatıldığı halde, Büyük Önder'e üvey baba yakıştırılmadığı için olsa gerek, Zübeyde Hanım'ın ikinci evliliğinden pek bahsedilmez. Ancak Gazi ile annesi arasındaki münasebet daima soğuk ve resmî bir tarzda cereyan etti. Ana-oğul zaten bambaşka karakterde idiler. Zübeyde Hanım alaturka, dindar, ananelere bağlı idi. Oğlunu siyasî faaliyetleri sebebiyle hep ikaz ettiği, hatta bu mevzuda münakaşa ettikleri bilinir.

Ağır bir mağlubiyetle biten Balkan Harbi neticesinde Selanik kaybedilince, buradaki Müslümanların hayatı zorlaştı. Ragıp Bey, Cihan Harbi patlak verdikten bir sene sonra ailesini İstanbul'a gönderdi, kendisi geride kalan işleri tasfiye edip gelmek üzere Selanik'te kaldı. Fakat ayrılamadı ve 1918'de Selanik'te vefat etti. Zübeyde Hanım kızını Makbule ve üvey kızı Ruhiye ile beraber İstanbul'a gelerek Akaretler'e yerleşti. Üvey annesine soğuk duran Hakkı Bey, onlardan ayrı gitmeyi tercih etti. Ruhiye Hanım bir süre sonra evlenerek İzmir'e yerleşti.

Zübeyde Hanım 1922 Haziran ayında İstanbul'dan Ankara'ya geldi ve 3 senedir görmediği oğluyla görüştü ise de burada fazla kalamadı. Bir ay sonra İz-

mir'e gitti. Kâh üvey kızının, kâh müs-takbel gelini Latife Hanım'ın yanında kaldı. 15 Ocak 1923 tarihinde İzmir'de vefat etti. Çok kalabalık bir topluluğun takip ettiği cenazeye sadece oğlu iştirak etmeyecekti.

Askerî mektep hediyesi sustalı çakı

Ragıp Bey, Lalotlar diye tanınan bir Türk, Arnavut veya Patriot (Müslüman Rum) aileye mensuptur. Mora Yenişehir'inde zengin ve asil bir aile olarak bilinirken Tesalya Yenişehir'ine, yani Larissa'ya hicret etmek mecburiyetinde kalmış; bu yüzden servetinin büyük kısmını kaybetmişlerdi. Ragıp Bey'in ilk zevcesi Afet Hanım vefat etmişti. Bundan Süreyya ve Hakkı adında iki oğlu, Ruhiye adında bir kızı çocuğu olmuştu. Büyük oğlu Süreyya zabıt idi. Doıran'da bilinmeyen bir sebepten intihar etti veya öldürüldü. Sırmalı zabıt elbisesiyle Gazi'ye ilk asker olma ilhamını veren kişilerden biriydi. Kendisiyle yakın olduğu anlaşılıyor. Mustafa Kemal askerî mektebe giderken, kendisine sustalı bir

çakı vererek, "Ne olur ne olmaz, icap ederse ırzını bununla koruyacaksın" demişti.

Ragıp Bey'in ikinci oğlu Hakkı Bey, babasının Zübeyde Hanım ile evlenmesini asla kabullenemedi. 1915'te Anadolu'ya geldi. Demiryollarında kondüktör olarak çalıştı. Kendisi ve ailesi hakkında başkaca malumat yoktur. Ragıp Bey'in kızı Ruhiye Hanım (1880-1943) İzmir Karşıyaka'da yaşadı. Anadolu Ajansı'nda çalışan Ahmet Fevzi Bey ile evlendi. Afet adında bir kızı oldu. Salih Zeki Babür ile evlenen Afet Hanım'ın da Mehmed Süreyya ve Ferhat Babür adında iki oğlu vardır. Ruhiye Hanım üvey annesi İzmir'e geldiğinde kendisiyle alakadar olmuş, hatta torununun beyanına bakılırsa Zübeyde Hanım'a İzmir'de o bakmıştır. Hatıraları 17 Ekim 2004'te *Sabah* gazetesinde neşredilmiştir.

Ragıp Bey'in iki kardeşi vardı. Memduh Hayri Bey gaz tüccarı idi. Zevcesi Vasfiye Hanım Gazi'nin yakın arkadaşı Fuat Bulca'nın teyzesi idi. Bu evlilikten Ali Enver (1884-1949), Emine Melahat, Zeynep Fikriye, Jülide ve Seniha dünyaya

Zübeyde Hanım ile Abdürrahim Tunçak (solda), Ali Rıza Efendi (ortada) ve Zübeyde Hanım'ın üvey kızı Ruhiye Hanım.

RAGIP BEY, SELANİK KAYBEDİLDİKTEN SONRA ZEVGESİ ZÜBEYDE HANIM'I, KIZI MAK-BULE VE ÜVEY KIZI RUHIYE HANIMLAR İLE BERABER İSTANBUL'A GÖNDERDİ. KENDİ-Sİ ARKADAN GELECEKTİ AMA ÖMRÜ VEFA ETMEDİ.

gelmişti. Aile Selanik'te işleri bozulunca İstanbul'a göçtü ve Akbıyık'ta bir eve yerleşti. Memduh Hayri Bey 1905'te vefat etti. Oğlu Ali Enver Bey'in oğlu Abbas Hayri Özdiñcer (1935) vasıtasıyla soyu devam etmektedir. Fikriye dışındaki kızların hepsi çocuk veya genç yaşta vefat etmiştir.

Fikriye (1897-1924) yengesi Zübeyde Hanım'ın Şişli'deki evine gidip gelirken, Mustafa Kemal Paşa ile aralarında bir yakınlık meydana geldi. Rivayete göre

Sefaret Bahçesine Bırakılan Bebek: Kenîze Murad

Hadice Sultan'ın kızı Selmâ Hanımsultan (1914-41) ailenin en eksantrik şahsiyetlerindendi. Kutvâre Nevvâbı Seyyid Hüseyin Sâcid Zeydî (1910-91) ile evlendi. Hindistan'da Hindu hükümdarlar için kullanılan mihrâce unvanının Müslüman hükümdarlar için karşılığı nevvâbdır. Damat Edinburgh Üniversitesi'nden mezundu.

Selmâ Hanımsultan annesinin emektarı Zeynel Ağa ile beraber Hindistan'a gitti. Annesi Hadice Sultan'ın vefat haberi üzerine ağasıyla beraber Paris'e geldi. Ama Beyrut'a geçemedi. 2. Cihan Harbi sebebiyle Alman işgali altındaki Paris'te mahsur kaldı. Hâmile idi. Kızı Kenîze'yi doğurduğunu zevcine haber bile veremedi. Mücevherlerini satarak otel masraflarını ödedi. Az bir zaman sonra elinde avucunda bir şey kalmadı. 13 Ocak 1941 tarihinde bir otel odasında sefalet içinde apandisten vefat etti.

Zeynel Ağa bir müddet bakmaya çalıştığı 14 aylık bebeği, çaresizlikten yabancı yetimleri kabul eden İsviçre'nin Paris Sefareti bahçesine bırakıp ortadan kayboldu. Bebeği başkonsolos büyüttü. Venezuela'ya tayin olununca bir Katolik kız mektebine yazdırdı. Bu arada Sâcid Hüseyin kızından haberdar oldu. Kendisini almak istediye de mektep vermedi.

Kenîze Hanım Sorbonne'da sosyoloji ve psikoloji tahsil etti. Üniversitede okurken sokaklarda elbise satarak, geceleri de operalarda program dağıtarak geçindi. Millî Kütüphane'ye (Bibliothèque Nationale) arşivci olarak girdi. Babası Londra'daki Dürrişehvar Sultan'a mektup yazıp kızından bahsederek kendisiyle alâkadar olmasını istedi. O da Paris'te yaşayan eltili Nilüfer Hanımsultan'dan ricada bulundu. Nilüfer Hanımsultan, Kenîze Hanım'la irtibat kurup görüşmeye başladı. Böylece Kenîze Hanım ilk akrabasını tanımış oldu.

Kenîze Hanım 1961 senesinde 21 yaşında iken Hindistan'a gidip ilk defa babasını görebildi. Kutvâre Nevvâbı Hindistan Devleti kurulduktan sonra tahtını kaybetmiş, mallarına tamamen el konulduğu için Lüknov'da avukatlık yapmaya başlamıştı. Tekrar evlenmiş ve üç çocuğu olmuştu. Kenîze Hanım'a alâka gösterdiyse de o, burada kalamayıp Paris'e döndü. 1965 senesinde muhabir olarak gazeteciliğe başladı. Kendisine verilen ilk vazife Pakistan ile Hindistan arasındaki savaşta muhabirlik yapmaktı. Burada Hindistan casusu ithamıyla tevkif edildiyse de zamanın Pakistan başvekili Zülfikar Ali Butto'nun talimatıyla serbest bırakıldı.

Dedesinin adını yaşatmak maksadıyla "Kenîze Mourad" adını kullanmaya başladı. Annesinin hayatını, *De la part de la princesse morte* (Ölmüş Bir Prenses Tarafından) adıyla 1987 senesinde Fransızca roman tarzında neşretti. Kitap sadece Fransa'da 1 milyon 200 bin sattı. 20'den fazla lisana, 1990 senesinde de *Saraydan Sürgüne* adıyla Türkçeye tercüme olundu.

gizlice evlendiler. Artık Fikriye, Çankaya Köşkü'nün de hanımı idi. Gazi'nin Latife Hanım ile evlenme kararı üzerine Çankaya'yı terk etmesi istenince, bunu hazmedemeyerek adeta cinnet geçirdi. Çankaya'ya Gazi ve Latife'yi öldürmeye gitti, ancak muvaffak olamadı. Sonrasında intihar etti. Bir rivayete göre mesele çıkarmaması için öldürüldü. Aileden bazıları Gazi'nin evlatlığı Abdürrahim Tunçak'ın Fikriye'den doğma oğlu olduğunu ileri sürerler.

Ragıp Bey'in diğer kardeşi Mehmed Hayri Bey ise Hicaz defterdarı idi. 1903'te Hicaz'da vefat etti. Zevcesi Belkıs Hanım, Tevfik Paşa'nın kız kardeşi idi. Bunun kızı Hayriye Hanım (1876-1946) Prof. Alaaddin Bey ile evlendi. Mehmed Bey'in büyük oğulları Hasan (1879-1941) ve Fahri (1883-1967) Bey ha-

Fikriye Hanım Çankaya Köşkü'nde.

riciyede çalışıyorlardı. Mehmed Bey'in en büyük oğlu Rauf Bey de (1871-1936) hariciyede kâtip idi. Sultan V. Murad'ın kızı Hadice Sultan (1870-1938) ile evlendi. Şu halde Zübeyde Hanım, Hadice Sultan'ın eltilisi oluyordu. Dolayısıyla Fransa'da yaşayan gazeteci ve yazar Kenîze Murad'ın dedesi ile Atatürk'ün üvey babası kardeşidir.

Saraydaki bahtsız akraba: Hadice Sultan

Sultan V. Murad'ın kızı Hadice Sultan, Rauf Bey ile ikinci evliliğini yapmıştı. Büyük bir skandalla sonuçlanan ilk evliliği Sultan II. Abdülhamid'in bendeğânından olan Ali Vâsıf Bey ile gerçekleşmişti. Saraya damat olunca Ali Vâsıf Bey'e paşa rütbesi verilmiş ve Şûrâ-yı Devlet âzâlığına tayin edilmişti. Ancak kendisini amcasının kızlarıyla kıyaslayan Hadice Sultan, kocasını küçümsedi ve bir türlü beğenmedi.

Amcasının babasını aşağılamak için kendisini böyle biriyle evlendirdiği fikr-i sabitine kapılan Hadice Sultan, bu takıntı yüzünden kendisini de mahvetmek pahasına, müthiş bir komploya sürüklendi. 1904 senesinde yalı komşusu olan amcazâdesi Naîme Sultan'ın zevci ve Gazi Osman Paşa'nın oğlu Kemâleddin Paşa'ya bir aşk mektubu yazıp gönderdi.

Kemâleddin Paşa yakışıklı, fakat hafif bir genç idi. O da bu mektuplara cevap vermek gafletinde bulundu veya belki de onun ağzından, böyle cevabı mektuplar yazıldı. Dedikodu yayılırken, Naîme Sultan hastalandı. Hastalığı artınca damat beyin ilaç bahanesiyle sultanı zehirlediğinden şüphelenildi. Köşk aranıp taranınca mektuplar ele geçirildi. Kemâleddin Paşa rütbeleri alınarak Bursa'ya sürgün edildi. Naîme Sultan zevcinden boşandı. Kızı Hadice Sultan'ın sebep olduğu bu skandalı işiten Sultan Murad, şekeri yükselerek kahrından vefat etti. Bu hadise üzerine Vâsıf Bey'in de boşadığı Hadice Sultan'ın yüzüne artık aileden kimse bakmaz oldu.

Hadice Sultan 1909'da bir mesire yerinde uzaktan görüp beğendiği Rauf Hayri Bey (1871-1936) ile evlendi. Yeni zevci kendisinden bir yaş küçük bir hariciye kâtipi idi. Rütbece ilk kocasından

1924'TE HİLÂFET KALDIRILIP OSMANLI HANEDANI TOPYEKÛN SÜRGÜN EDİLİNCE, GAZİ'NİN AKRABALARINDAN HADİCE SULTAN VE AİLESİ DE SÜRGÜNLERİN İÇİNDEYDİ.

Selmâ Hanımsultan ve Sacid Hüseyin (solda), Sultanzade Hayri Rauf Bey (sağda).

yüksek de değildi. Bu zevcinden biri küçükken vefat eden üç çocuğu oldu. Hadice Sultan'ın yakın dostu şaire Nigâr Hanım, Rauf Bey'in "sefalet ve melaneti"nden bahsederek onu "nihayet derecede terbiyesiz ve bayağı bir adam" diye vasıflandırır. Ancak Hadice Sultan'ın talih yüzüne bu kez de gülmedi. Bu evliliğinde de mesut olmayınca 16 Haziran 1918 tarihinde zevcinden ayrıldı.

1924 tarihinde Hilâfet kaldırılıp Osmanlı hanedanı topyekûn sürgün edilince, Hadice Sultan iki çocuğu Sultanzâde Hayri Bey ve Selmâ Hanımsultan ile Beyrut'a yerleşti. Rauf Bey'in maaşından henüz küçük yaştaki çocukları için kesilen nafaka kendilerini bir müddet idare ettiyse de Rauf Bey, konsolos olarak bulunduğu Odesa'da bir kaçakçılık ithamıyla tevkif edilince

bu nafaka da kesildi. Böylece zaten hiç parası bulunmayan Hadice Sultan, derin bir sefalet düştü ve felç oldu. 1937'de kızının evlendiği Hindistanlı Nevvâb Hüseyin Sâcid'in kendisine bağladığı ve İngiliz makamları vasıtasıyla ödediği 10 sterlin aylık maaş ile geçinmeye çalıştı. Yapılan işlemler sırasındaki kesintiler yüzünden bu paranın da tamamını alamıyordu.

Hadice Sultan iki sene yatalak bir vaziyette yaşadıkdan sonra 13 Mart 1938 tarihinde Beyrut'ta vefat etti. Şam'da Sultan Selim Câmîi haziresine defnolundu. Mezar kitabesini, kendisi de "150'likler"den olma sıfatıyla sürgünde bulunan meşhur şair Rıza Tevfik (Bölükbaşı) Bey yazmıştır.